

Flodr, Miroslav

Zásady popisu středověkých a novověkých epigrafických památek

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1974-1975, vol. 23-24, iss. C21-22, pp. [167]-174

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101974>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MIROSLAV FLODR

ZÁSADY POPISU STŘEDOVĚKÝCH A NOVOVĚKÝCH EPIGRAFICKÝCH PAMÁTEK

Popis středověkých a novověkých epigrafických památek zatím postrádá pevných a obecněji závazných pravidel. Tato skutečnost není nikterak překvapující, spíše jen věrně odráží dosavadní stav a úroveň bádání na poli středověké a novověké epigrafiky. Je dobře známo, že v této sféře dosud nedošlo k plnému konstituování příslušné vědní disciplíny. Vše je tu — přes dlouhou tradici zájmu o středověké i novověké epigrafické památky — teprve ve stadiu prvních vážnějších a hlavně soustavnějších počínů, ve stavu uvědomování si základních problémů a úkolů i způsobů jejich řešení. Zejména po druhé světové válce rozšířený a prohloubený zřetel k této problematice přinesl celou řadu konkrétních výsledků a podnětů. Jako jeden ze základních předpokladů dalšího rozvoje epigrafických studií vyplynul ze mj. požadavek systematické soupisové a dokumentační práce. Je přirozené, že v této souvislosti vvvstala i otázka zásad popisu a evidence epigrafických památek. Nejpodstatnější příspěvky k jejímu řešení přinesla zatím vlastní soupisová praxe, především tam, kde jde o realizaci širěji založených podniků. To platí zejména v případě nejvýznamnějšího moderního soupisu středověkých a novověkých nápisů — Deutsche Inschriften, vydávaného společným úsilím německých akademií a Rakouské akademie věd. Zde vlastně došlo poprvé k soustavnějšímu zpracování a praktickému uplatnění nejzákladnějších pravidel popisu. Ucelený systém se tu postupně vytvářel či dosud vytváří v průběhu edice samé, jak o tom ostatně svědčí rozdílné zpracování jednotlivých svazků. Leckteré z původně proklamovaných zásad byly jako neúčinné opuštěny, v mnohých ohledech došlo k zpřesnění, opravám či doplnění. Obdobným způsobem řeší tuto otázku jiné edice, soupisové podniky apod.

Dnes již obsáhlé zkušenosti a poznatky, získané v moderní praxi soupisové práce, jsou spolu se zjevnou rozdílností mnohých zásad a postupů dostatečným materiálem i důvodem k teoretickému zamyšlení nad tímto problémem. Také tu již dochází k prvním podobným úvahám a diskusím,¹

¹ Srov. W. Koch, *Zur Technik der Transkription von Inschriften des Mittelalters und der Neuzeit*. *MIÖG* 80 (1972) str. 390—397; E. Weber, *Warum nicht das Leidener Klammersystem? Ein Diskussionsbeitrag zur Frage der Transkription von Inschriften*. *MIÖG* 81 (1973), str. 337—343.

jež snad předznamenávají brzké projednání tohoto tématu na bázi širší mezinárodní spolupráce. Takové úsilí bude nepochybně směřovat k vytvoření uceleného systému zásad a pravidel, který by umožňoval jednotné zpracování středověkého a novověkého epigrafického materiálu v měřítku mezinárodním. Volba společného dorozumivacího jazyka by ovšem měla být vedena tak, aby se jednotnost striktně požadovala pouze ve věcech zásadní povahy, zatímco v záležitostech druhořadých by se měla ponechat jistá volnost k respektování specifických podmínek, ať už tu máme na mysli zvláštnosti poměrů územních, materiálových, publikačních (např. edice, studie apod.) atd.

Zásady popisu středověkých a novověkých epigrafických památek, jež níže předkládáme, vznikly spíše z užších zřetelů praktických než obecně teoretických. Soustavný soupis středověkých a novověkých nápisů v českých zemích, obsahující již dnes desetitisíce záznamů, nás sám přivedl k nutnosti, vyrovnat se s tímto problémem alespoň v nejzákladnějších rysech. Při jeho řešení jsme vycházeli ze zkušeností a poznatků soupisové praxe jednak uměleckohistorické, jednak epigrafické (včetně bohatých a cenných zkušeností antické epigrafiky), konfrontující je s našimi potřebami a možnostmi. Takto vzniklý systém nechápeme jako neměnnou, uzavřenou soustavu, naopak počítáme s postupnými úpravami a doplňováním. Jestliže tyto víceméně interní zásady dnes zveřejňujeme, sledujeme tím dvojí resp. dvojjediný cíl: vyplnit u nás v tomto směru stávající mezeru a poskytnout naším přímým i nepřímým spolupracovníkům základní oporu při popisu středověkých a novověkých epigrafických památek.

I. LOKALIZACE PAMÁTKY

1. Pro lokalizaci epigrafické památky je rozhodující nynější místo jejího dochování (uložení). Toto *kmenové zařazení* slouží k základní evidenci každé památky a pouze v této spojitosti se jí také dostává všestranného popisu (a dokumentace). Všechna dřívější stanoviště jsou z tohoto hlediska druhořadá. Mají však zásadní význam pro správné hodnocení památky, a proto věnujeme jejich zjišťování (někdy velmi pracnému) velkou pozornost a pečlivě je zaznamenáváme: od původního stanoviště, vzhledem k poznání funkce památky nejpodstatnějšího, přes případná další, pro historii a stav dochování památky důležitá, až k nynějšímu místu. U všech takto v úvahu přicházejících lokalit se na dřívější existenci památky samozřejmě upozorňuje, v podrobnostech však odkazujeme na hlavní popis pod kmenovým místem. Podobná proměnlivost míst zdaleka není jen záležitostí epigrafických památek z okruhu drobných užitkových předmětů či vnitřního zařízení budov apod., kde je přirozeně nejčastějším zjevem a kde ji také s obtížemi a často jen torzovitě můžeme rekonstruovat. Setkáváme se s ní prakticky ve všech oblastech, i v případě zvonů, náhrobků, nápisů na architektuře apod.

2. *Označení obcí* se řídí podle nynějších úředních názvů a jejich správního zařazení (okres, kraj). Původně samostatné obce, jež se na základě platného správního uspořádání staly částmi jiných obcí, se uvádějí v tomto svém novém postavení (tj. pod názvem příslušné obce jako její část).

3. *Zaniklé vsi* vystupují v postavení, jež zaujímaly v době své poslední existence, tzn.: podržujeme jejich tehdejší označení, pod nímž stojí samostatně v případě svého dřívějšího zvláštního postavení nebo podřadně pod nynějším názvem obce, jejíž součástí již tehdy tvořily. Jejich vyšší správní zařazení (okres, kraj) se přizpůsobuje dnešnímu stavu.

4. *Objekt*, v němž se epigrafická památka nachází, uvádíme ve smyslu jeho původního funkčního určení (kostel sv. Jakuba, kaple P. Marie, býv. klášterní kostel . . ., býv. radnice, býv. špitál, býv. škola apod.) s doplňkem jeho přesnější lokalizace podle nynějšího správního uspořádání obce (čtvrť, ulice, čp.). Případné změny ve funkci či označení objektu (např. i změnu zasvěcení kostela) pečlivě zaznamenáváme vzhledem k jejich případnému významu pro správné hodnocení s ním souvisejících epigrafických památek. Obdobně tak určujeme objekty ležící mimo vlastní osídlení v různých částech katastru obce.

5. Na *úrovni objektů* posuzujeme sochy, sloupy, boží muka, hraniční kameny apod., resp. přírodní útvary a postupujeme při jejich určování tímž způsobem.

6. Výše uvedené platí i v případě *objektů* dnes již *neexistujících*.

7. Epigrafické památky uložené ve *sbírkách* muzeí, galerií a jiných ústavů lokalizujeme platným názvem instituce a příslušným, jí užívaným evidenčním označením sbírkových předmětů.

8. *Vlastní polohu* epigrafické památky postihujeme jen orientačně ve vztahu k hlavním prostorovým částem daného objektu, k jeho význačným architektonickým prvkům, důležitému funkčnímu zařízení apod.

II. CELKOVÁ CHARAKTERISTIKA PAMÁTKY

Stručnou avšak výstižnou formou popisu se snažíme postihnout charakter epigrafické památky alespoň natolik, aby byla zřejmá její funkce, celková úprava, způsob jejího zpracování a zejména pak umístění nápisů. V zásadě se přidržujeme zvyklostí a postupů uměleckohistorického popisu s respektováním specifičnosti poměrů u jednotlivých druhů památek (terminologie, postup popisu). Požadovaná charakteristika by se měla soustřeďovat kolem následujících bodů:

1. *Určení nositele nápisu* — tu jde v první řadě o přesné vytčení druhu (náhrobní kámen, epitaf, zvon, křtitelnice, kalich, konvice, socha, kříž, boží muka apod.), namnoze však podle potřeby bude žádoucí doplnit je ještě příslušnou specifikací, která nám přiblíží jeho vlastní funkci (cechovní konvice, konvice cechu pekařského apod.). Pokud jde o nápisy na architektuře, je třeba pozorně rozlišovat, zda přímým nositelem nápisu je vlastní stavba (její část, architektonický prvek) či objekt do ní zasazený (nápisová deska), resp. na ni nanesený (sgrafitová výzdoba, nástěnné malby apod.).

2. *Materiál* — vedle základního druhového určení (kámen, kov, dřevo apod.) se obvykle vyžaduje ještě bližší materiálová specifikace (pískovec, mramor apod.), případně i zbarvení (červený pískovec, bílý mramor apod.). U památek, jejichž složitější skladba se projevuje i různorodostí použitého materiálu, charakterizujeme uvedeným způsobem pouze tu část, která je bezprostředně spjata s nápisem.

3. *Rozměry* — jejich záznam slouží jednak k vytvoření představy o velikosti památky (resp. její části), jednak k vystižení poměru mezi rozsahem nápisu (nápisového pole, pásu, plochy apod.) a jeho nositelem. V prvním případě uvádíme rozměry v rozsahu odpovídajícím povaze památky (a také volněji, případně u těžko dostupných částí i odhadem), kdežto v případě druhém je namístě pokud možno přesné vymezení. Všechny míry zaznamenáváme jednotně v cm.

4. *Úprava, zpracování* — vedle úvodního, heslovitě vytčeného stylového zařazení se soustřeďujeme na charakteristiku celkového rozvržení a skladby památky se zvláštním zřetelem k zařazení nápisu a na způsob jejího zpracování, zejména použitou techniku provedení. V žádném případě tu ovšem nejde o podrobný popis. Usilujeme jen o postižení celkového charakteru, bez zvláštního zřetele k jednotlivostem. Pouze ve dvou případech je naše pozornost přístupnější detailům: při popisu úpravy nápisového pole (dekorativní orámování pole, pásu apod.) a v registraci znaků. U znaků, které nelze spolehlivě identifikovat, podáváme jejich zevrubný popis.

5. *Stav dochování* — leckde postačí povšechná charakteristika celkového stavu dochování památky. U poškozených památek zvlášť pozorně zaznamenáváme ta místa, kde změna původního stavu má za následek deformaci nápisu a tím snížení jeho čitelnosti (zde je třeba odlišovat od deformací původních, nastalých již při vzniku památky, a deformací záměrných). Zvláštní zmínky zasluhuje též každá restaurace památky, zejména dotýká-li se i nápisu.

6. *Stáří, provenience* — odpovědi na otázky o době a místě vzniku, případně i autorovi epigrafické památky vesměs získáváme z vlastních nápisů, i když zdaleka ne vždy v plném rozsahu. Vyvarujeme se však nekritického přejímání těchto údajů, už z toho důvodu, že v řadě případů bývají chybné. Pozorně si všímáme případných diferencí mezi stářím a proveniencí nositele nápisu na straně jedné a vlastního nápisu na straně druhé. Totéž platí také o rozporech mezi daty nápisu a jeho skutečným vznikem (časté např. u náhrobků). Tam, kde není přímých údajů, musíme se spokojit s přibližným určením, vplynuvším především z analýzy a příslušné komparace epigrafické památky samé. Důvody v tomto směru shromážděné připojujeme k popisu, byť jen ve stručné formulaci.

III. Z Á Z N A M N Á P I S U

Záznam nápisu je nejpodstatnější složkou popisu epigrafické památky. Má nám podat názornou a přitom pokud možno přesnou informaci o formě a znění nápisu. Vytvořit cestou písemného záznamu co nejekvivalentnější náhradu originálu je vzhledem k proměnlivosti a zvláštnostem způsobů i forem provedení nápisů záležitost složitá a nesnadná. Nutné nedostatky takto zprostředkovaného poznání vyvažuje však na druhé straně skutečnost, že nejde o pouhý mechanický, nýbrž kritický záznam.

1. *Písmo* — charakter písma postihujeme ze tří hledisek: grafika, technika, velikost.

a) *Grafickou stránku* vyjadřujeme druhovým označením na základě

platné terminologie. Zvláštního upozornění je třeba v případech: výrazné diference a zvláštností písma nápisu ve srovnání s běžným projevem uvedeného písemného druhu, změny druhu písma u jednotlivých nápisových částí, provedení ojedinělých písmen či slov typu odlišného druhu;

b) *technické provedení* zmiňujeme zvláště tam, kde jde o odchytku od stereotypu (např. u nápisů v kameni užití reliefních písmen, vyplňování vyhloubených tahů písmen barvou, hmotou (olovem apod.), resp. kde povaha epigrafické památky i materiálu samého umožňuje a v praxi také vede k častému střídání různých technik (např. nápisy na omítkách malované, psané rudkou, ryté apod., obdobně nápisy na dřevě aj.);

c) *velikost písma* uvádíme jeho výškou v cm, a to vždy zvlášť pro písma malá a velká (či zvětšená, např. u chronogramů). Při kolísání výšky jednotlivých písem užíváme mezních hodnot (např. 2,5–3 cm).

2. Přepis

a) při přepisování textu nápisu se řídíme hlavní zásadou, pokud možno nic neměnit a nic nepřidávat. Reprodukujeme text se všemi jeho zvláštnostmi i nedostatky odpovídajícími grafickými prostředky moderní latinky.² Jde tudíž o tzv. přepis písemkový (paleografický), poněkud upravený pro potřeby epigrafických textů. I když výše zmíněná zásada dostatečně objasňuje způsob přepisu, přece jen je vhodné připomenout či poukázat na některé jednotlivosti;

b) majuskulní texty přepisujeme majuskulí, minuskulní minuskulí.³ Zvětšená písmena (ať již tvoří chronogram či nikoliv) vyznačujeme rovněž většími rozměry. Tam, kde písmena tvořící chronogram jsou odlišena zbarvením svých tahů, užíváme k jejich vyznačení tučnějších liter. V psaní velikých a malých písmen u jednotlivých slov se rovněž řídíme textem předlohy;

c) obdobně to platí o rozdílech mezi u, v, w, mezi i, j, g, ii, ij, o zdvojených písmenech, spřežkách atd., pouze nerozlišujeme mezi kulatým a dlouhým s;

² Rozhodně se nepokoušíme postihnout charakter grafiky a jejich jednotlivých znaků použitím podobných, antikvizujících tiskařských typů. Tato cesta byla běžně využívána v minulém století i na počátku našeho věku a našla dokonce přijetí i v prvních svazcích velké moderní edice středověkých a novověkých nápisů (*Deutsche Inschriften*). Dnes už však není sporu o neužitečnosti a nevhodnosti tohoto postupu, od něhož se upustilo tím spíše, že je ve většině dnešních tiskáren prakticky neproveditelný.

³ V publikování středověkých a novověkých nápisů je to stará a osvědčená praxe a není vážných důvodů od ní ustupovat; tím spíše, že je moderními prostředky vesměs snadno proveditelná. Někteří autoři (srov. Weber, l. c., str. 341) sice nejnověji vystupují proti takovému rozlišování a poukazují na jeho nadbytečnost (druh písma je přece v popise uváděn), ba nevhodnost (možnost zkrácené představy, nepřehlednost delších textů tištěných verzálkami apod.). Domníváme se, že tyto námitky nejsou oprávněné. Zejména v epigrafických edicích při hromadném publikování množství nápisů umožňuje toto jednoduché grafické rozlišení rychlou orientaci a spolu s údajem o stáří památky často postačí zaslíbenému čtenáři k vytvoření představy o charakteru písma. Navíc pak je tento postup velmi užitečný v případech, kdy nápisy, resp. jednotlivé části nápisů jsou střídavě prováděny majuskulí a minuskulí. Je známo, že takových nápisů je hlavně v novověké epigrafické látce nemalé množství.

d) nadepsaná písmena, ať již ve významu značek pro přehlásku či typu ligatury (*litterae columnatae*) ponecháváme v tomto jejich postavení. Totéž činíme v případě diakritických znamének s výjimkou háčku nad u, jestliže nemá hláskovou hodnotu a slouží pouze k odlišení u od n;

e) při přepisu číslic a číselných hodnot pozorně dbáme všech zvláštností jejich skladby a úpravy (zvláště časté u údajů vyjadřovaných římskými číslicemi);

f) zkratky nerozvádíme, spíše naopak usilujeme o jejich výstižné zachycení zjednodušenými prostředky nynější grafiky;

g) ligatury (s výjimkou *litterae columnatae*, o nichž výše) reprodukuje-me tak, že písmena tvořící ligaturu píšeme samostatně a jejich spojení vyznačujeme obloučkem pod řádkem (HNT);

h) v interpunkci respektujeme podobu předlohy, tzn. nezavádíme moderní interpunkci a ponecháváme interpunkční znaménka všude tam, kde se v nápise vyskytují, bez ohledu na jejich nynější oprávněnost;

i) rozmanité poměry v oddělování slov řešíme následovně: kde je text nápisu psán souvisle, bez jakéhokoliv oddělování slov, zavádíme dnešní způsob psaní; na tuto skutečnost ovšem upozorníme v poznámce. Kde je oddělování slov (resp. i jejich částí) prováděno, ať již pouhými volnými mezerami či různými znaménky, přidržujeme se věrně předlohy, respektující všechny její případné nesrovnalosti a nepravidelnosti. Všechna znaménka oddělující slova zaznamenáváme zjednodušeně tak, že bez ohledu na jejich rozmanitou podobu klademe místo nich tečku (uprostřed řádku a ve středu mezer mezi slovy); charakteristiku vyskytujících se znamének pak uvádíme v poznámce. Je-li nápis uvozován znaméním⁴ (které ovšem v dalším textu nepokračuje jako oddělovací znaménko) ponecháváme je na tomto místě v této podobě;

j) rozdělovací znaménka slov naopak nezjednodušujeme, ale ponecháváme jejich rozmanité formy (—, =, : apod.);

k) konec řádku značíme šikmo položenou linií/, konec odstavce, resp. pokračování souvislého textu téhož nápisu na jiném nápisevém poli apod. zdvojením těchto linií //.⁴ U obsáhlých nápisů s velkým počtem řádků lze

⁴ Jde jistě o nouzové řešení, které je ostatně v rozporu se snahou co nejvěrnějšího záznamu nápisu, a také představu o jeho vnějším vzhledu spíše komplikuje než usnadňuje. Daleko přijatelnější v tomto směru by nesporně byla stará a v moderních edicích obnovená praxe, podržet v záznamu nápisu i jeho vnější rozvržení (vzhled). Je to adekvátnější postup, poskytující větší názornost i usnadňující práci autorovi přepisu; hlavně však v mnohých případech zjevněji dává vyniknout vnitřní strukturu nápisů, což především platí o nápisech veršovaných. Jestliže se přesto v zásadách přidržujeme uvedeného způsobu, je tomu tak pouze z úsporných důvodů, zejména v tom případě, máme-li před sebou představu úkolu, publikovat desetitisíce nápisů. V případě veršovaných nápisů preferuje moderní epigrafická teorie i praxe (srov. např. některé svazky *Deutsche Inschriften*, resp. Weber, l. c., str. 340, pozn. 9) následující zásadu: kde konce řádků nejsou v souladu s konci veršů, je třeba členění textu přizpůsobit veršům. Tento postup je v našem úsporném systému přirozeně neproveditelný, lze ho praktikovat pouze u druhé zmíněné varianty, ovšem za předpokladu, že konce řádků v nápise jsou ve verších označeny (což stoupenci tohoto postupu namnoze nečiní!). V jádře ovšem nepovažujeme tento způsob za vhodný. Klade vnitřní strukturu před vnější skladbu a nerespektuje nápis jako podstatnou formální složebnou součást epigrafické památky. V praxi už také vzhledem k vyjádření vkomponování nápisu do epigrafické památky při-

označit každý pátý řádek nadepsáním příslušného čísla nad linií¹⁰. Je-li u víceřádkových nápisů několik řádků přerušeno vloženým obrazem (znakem, ozdobou apod.), vyjadřujeme toto jejich přerušeni pomocí —.

3. Stav textu

Jestliže na jedné straně v duchu zásady věrného přepisu nápisu přejímáme do našeho záznamu všechny jeho chyby a nedostatky (ať již vznikly při zrodu nápisu či až v průběhu jeho existence), je třeba na druhé straně na všechna taková místa upozornit, resp. podle potřeby je i objasnit. Část těchto našich zásahů, zejména vysvětlujícího charakteru, uvádíme v poznámkovém aparátu, mnohé z nich, jež především upozorňují na příslušná místa, vyjadřujeme přímo v textu záznamu nápisu. Využíváme k tomu účelu různých pomocných znamének, hlavně pak systému závorek:

a) písmena natolik v nepatrných zbytcích dochovaná, že jejich čtení je, resp. může být nejisté, označujeme položením . pod příslušná písmena (a b c);

b) na místo nečitelných písmen klademe příslušný počet teček (...);

c) ztracené části textu uvádíme v hranatých závorkách:

[a b c] chybějící text je znám

[. . .] je znám jen počet chybějících písmen

[± 20 —] počet chybějících písmen je znám jen přibližně

[— — —] počet chybějících písmen není znám;

d) pokud k ztracené příslušné části textu došlo záměrným zásahem (ať již při vzniku nápisu či v dobách pozdějších), tj. pokud jde prokazatelně o razury, postupujeme jako v předchozím případě, toliko závorky zdvojujeme:

[[a b c]], [[. . .]], [[± 20 —]], [[— — —]];

e) volně ponechaná místa pro dodatečné napsání části textu (jména, data apod.), jež zůstala nevyplněna, vyznačujeme pomocí písmene v (vacat), provedeného v menším měřítku než ostatní text (petitem) a opakujícího se tolikrát, kolik písmen užitého typu písma stačí naplnit svou šíří rozsah mezery (vvvv — mezera v rozsahu šíře 4 písmen);

f) pokud považujeme za nezbytně nutné vyznačit přímo v textu naše doplňky či změny (konjektury, emendace), činíme tak pomocí špičatých závorek (a b c);

g) možnost vypuštění určité části textu (athetese) vypaďujeme položením příslušného místa mezi závorky ve tvaru svorek {a b c};

h) záměny ve znění textu ve smyslu předchozích způsobů našeho zásahu uvádíme následovně: {a b c}†(a b c);

i) pouhá upozornění na případné koruptely lze uvést †a b c†.

nesl tento způsob celou řadu obtíží a nejasností, nehledě k zvýšené možnosti zkreslených představ o skutečném vzhledu nápisu, výskytu chyb ve složitějších případech apod.

IV. NEDOCHOVANÉ EPIGRAFICKÉ PAMÁTKY

Popis v originále nedochovaných epigrafických památek v zásadě vychází z týchž pravidel. V praxi to znamená pokus o rekonstrukci popisu na základě všech dostupných pramenů, zpráv, popisů, vyobrazení apod. V jaké šíři a na jaké úrovni se nám podaří postihnout všechny složky popisu, je přirozeně závislé na rozsahu a kvalitě dřívějších záznamů.

**DIE GRUNDSÄTZE DER BESCHREIBUNG
MITTELALTERLICHER UND NEUZEITLICHER
EPIGRAPHISCHER DENKMÄLER**

Die hier behandelten Grundsätze für die Beschreibung mittelalterlichen und neuzeitlichen Inschriftenmaterials erheben keinen Anspruch auf allgemeine theoretische Gültigkeit; sie sind eher praxisbezogen. Die systematische Erfassung der in den böhmischen Ländern erhaltenen mittelalterlichen und neuzeitlichen Inschriften zwang uns, das Problem wenigstens in seinen Hauptzügen zu lösen. Wir gingen dabei von den Erfahrungen und Erkenntnissen sowohl der kunsthistorischen als auch der epigraphischen Inventarisationspraxis (einschl. der erfahrungsreichen antiken Epigraphik) aus und verwerteten sie in Hinblick auf unsere eigenen Zielsetzungen und Möglichkeiten. Das so entstandene System verstehen wir nicht als ein feststehendes, in sich geschlossenes Ganzes; wir rechnen im Gegenteil mit fortlaufenden Modifikationen und Ergänzungen. Die Veröffentlichung der mehr oder weniger internen Grundsätze dient einem zweifachen Zweck: wir wollen einerseits die in der Praxis der Inschriftenaufnahme noch bestehenden Lücken ausfüllen, andererseits unseren direkten und indirekten Mitarbeitern eine grundlegende Unterweisung für die Beschreibung mittelalterlicher und neuzeitlicher epigraphischer Denkmäler geben. Schwerpunkte des Systems sind: Ortsbestimmung, Gesamtcharakteristik und Verzeichnung (Schrift, Umschrift, Zustand) der Inschrift sowie nicht erhaltene epigraphische Denkmäler.